

Posudek diplomové práce Hany Prokšové *Pes v českém jazykovém obrazu světa*

Předkládaná diplomová práce patří mezi ty (u nás zatím nepočtené), které využívají teorie a metodologie lublinské etnolingvistické školy a zkoumají různé aspekty jazykového obrazu světa. Tato se věnuje obrazu psa, tedy tvora, který je v lidské (a tedy i české) kultuře mezi ostatními zvířaty snad nejexponovanější, člověku nejbližší – a tudíž je velmi obsáhlý i jazykový materiál, který je s ním spojen. Vztah k psovi prošel v historii jeho domestikace a života s člověkem mnoha proměnami, jak dokládá literatura mnoha společenských vědních oborů, a nejen ona. Mnohé je přítomno právě v jazykových datech. Shromáždit je, uspořádat, analyzovat a interpretovat jako strukturovaný a smysluplný celek byl jistě úkol nelehký; diplomantce se to však nesporně podařilo.

Hana Prokšová se výborně poučila v relevantní odborné literatuře a k práci přistoupila na základě porozumění širokému kontextu kognitivně-kulturního jazykovědného bádání. V diplomové práci tento kontext promyšleně představuje: po obecných partiích o vztahu jazyka a myšlení, jazykovém obrazu světa, kategorizaci apod. (1. a 2. kapitola) probírá podrobněji pojem antropocentrismus (3. kapitola), který je ústředním bodem teoretických částí práce. K němu autorka váže opozici „vlastní – cizí“, tu dále konkretizuje jako „člověk – zvíře“, a postupně tak ukazuje pojmový základ, z něž obraz psa v češtině vyrůstá. Prizmatem opozice „člověk – zvíře“ je nahlížena i kategorizace zvířat s ohledem na jejich vztah k člověku: naivní lidské vidění světa je určeno primárně účelově a prakticky, zásadní jsou v něm kategorie jako užitečnost a škodlivost, příp. nebezpečnost, zvířata jsou dělena na domácí a divoká apod. Součástí 3. kapitoly je tedy i velké množství obecnějších poznatků o naivním obrazu zvířat v češtině, např. včetně pojednání o gramatickém vs. přirozeném rodu u zvířat a o pojmenováních mláďat; diplomantka zmiňuje též povahu jazykového obrazu zvířecích mláďat, využívaný např. v reklamě.

Pes, jak je v práci bohatě doloženo, má mezi ostatními zvířaty výlučné postavení: je vnímán jako nejlepší přítel, věrný ochránce či oddaný pomocník v práci, ale i jako tvor pohrdaný a týraný, a konečně též jako nebezpečná, vzteklá šelma, která dokáže člověka zranit i usmrtit. Nesporné je také napětí mezi pojmáním psa jako pracovní síly na jedné straně a jeho chovem „pro zábavu“ a chápáním psa jako přítele, s nímž lze specificky sdílet život, na straně druhé. V tomto směru pokládám za velmi podnětnou subkapitolu 3.2 *Pes na hranici lidského a zvířecího* (s. 21n.). Poněkud záhadné je však pro mě samostatné formální vyčlenění cca půlstránkové 4. kapitoly *Člověk a pes* (s. 35); jedině snad v tomto případě prosím o vysvětlení.

Desetistránková 5. kapitola se věnuje formálně-významovým aspektům výrazu *pes* (a také výrazů *fena* a *štěně*), včetně vztahů k dalším jednotkám téhož lexikálního a slovo tvorného systému, a také reflexi významu v četných českých slovnících; opomenuty nejsou ani vývojové aspekty zkoumaných výrazů. Jádro práce ovšem představuje 6. kapitola, kde se diplomantka při strukturaci jazykového obrazu psa v češtině inspirovala metodologií lublinského *Slovníku lidových stereotypů a symbolů*, ukazuje a materiálem dokládá jednotlivé fazety s pojmem psa spojené (dobře je to vidět už v obsahu); na tomto základě nakonec vytváří tzv. kognitivní definici, resp. explikaci daného pojmu. Počíná si tu velmi samostatně, mj. v tom ohledu, že dosud vydané díly lublinského slovníku zpracovávají materiál zcela jiného charakteru, a stanovené aspekty tedy musela přizpůsobit sémantickému okruhu zvířat, příp. nalézt kritéria relevantní v tomto okruhu. Lublinský slovník také vychází pouze z folklorního materiálu, zatímco naše diplomantka zpracovává materiál komplexnější; v jeho rámci navíc porovnává naivní obraz světa (který je centrem jejího zkoumání) alespoň částečně s obrazem vědeckým, což se jí myslím velmi dobře daří. 7. kapitola je pak věnována obrazu psa v současnosti, tak jak k němu lze dospět zejména na základě textů uveřejňovaných

v médiích a v reklamě; proměna oproti datům ukotveným v jazykovém systému je tu evidentní. (Srov. obsah „kognitivních definic“ na s. 79 a 82.)

Chci zdůraznit, že máme před sebou práci zajímavou i pro mnohem širší publikum, než jsou jazykovědci, která přináší prostřednictvím jazykových a textových dat opravdu pozoruhodná zjištění o našem (jazykovém a kulturním) obrazu světa. Na širokém pozadí podává svědectví o českém obrazu psa, a to se zřetelem k jeho tradičnímu ukotvení ve frazeologii, derivátech, přenesených významech apod. (které je ve velké míře dodnes živé), ale i v perspektivě proměn vztahu k psům (zejm. jako k „domácím mazlíčkům“) v moderní společnosti; to se ukazuje nejvýrazněji v mediální sféře, jak diplomantka předeštilá na bohatém textovém materiálu. Konotace spojené s výrazem *pes* jsou ovšem nesmírně rozrůzněné; práce, již máme před sebou, přináší strukturovaný přehled jejich center. V tomto ohledu představuje jak shromáždění velmi bohatého materiálu, tak jeho analýzu, strukturaci, ale i syntézu a interpretaci, a to na základě teorie a metodologie u nás prozatím málo známé.

Zadání diplomové práce bylo nejen splněno, ale v mnoha ohledech překročeno (mj. také úvodním zasazením do širokého kontextu jazykového obrazu zvířat). Autorka prokázala hluboký vhled do odborné literatury svého zájmu i schopnost s ní plodně pracovat (mj. umístila pod čáru celkem 129 poznámek, někdy i dosti rozsáhlých; i ony prozrazují její široký, i mezioborový rozhled po zkoumané problematice); patrná je také její kvalifikovanost v práci s jazykovým materiálem. Téma se jí povedlo celistvě uchopit a v logické návaznosti vyložit; ocenit je potřeba také zkušenost s odborným výkladovým stylem, již ve své diplomové práci prokázala, i vstřícnost k recipientovi. Myslím, že by bylo vhodné práci nebo alespoň její části publikovat.

Jistě by se dalo leccos vylepšit, co se týče některých (ne příliš četných) formulačních nedostatků (např. na s. 8, 80, 82, 83 – značila jsem je tužkou); to je však v kontextu celé práce marginální. Jazykověstylová úroveň práce je obecně vzato velmi dobrá. Nedostatky interpunkční, pravopisné, příp. překlepy se vyskytují minimálně, práce prošla evidentně pečlivou redakcí.

Z výše uvedených řádek plyne, že si práce Hany Prokšové velmi cením a s radostí ji doporučuji k obhajobě s návrhem hodnocení stupněm „výborně“.

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.
Ústav českého jazyka a teorie komunikace
FF UK Praha

V Praze 14. září 2011